

RODZINA DZIECI BEZ PRZYSZŁOŚCI

Problemy rodzin zmarginalizowanych oraz wynikające z tego problemy ich dzieci są dzisiaj wielkim, wcale nie marginalnym wyzwaniem społecznym, koniecznym do rozwiązania. Jego szczególnie dramatycznym aspektem jest los dzieci wychowywanych w tych rodzinach. Rosną one bez dostatecznego oparcia, z bardzo ubogim dziedzictwem kulturowym, w atmosferze bezradności i braku perspektyw. Rośnie na naszych oczach bardzo trudne do konstruktywnego zaktywizowania pokolenie wyuczonej bezradności. Pokolenie, które nie wejdzie na rynek pracy, za to poszerzy rzeszę podopiecznych pomocy społecznej i placówek resocjalizacyjnych. Proces ten wymaga wnikliwego rozeznania oraz wieloletnich, profesjonalnych programów reintegracji społecznej. Przykładem takiego programu może być projekt **indywidualnej asysty rodzinnej** realizowany od czerwca 2005 roku przez nasze Towarzystwo w ramach partnerstwa "Druga szansa" (EQUAL) na terenie Powiśla.

Adresat programu:

Program reintegracji społecznej adresowany jest do tzw. starego marginesu, czyli do środowisk, które od wielu pokoleń "dziedziczą" skutki wszelkiego rodzaju niedostatków i patologii społecznej. Wiele tych osób wychowało się w domach dziecka i zakładach resocjalizacyjnych. Nadal wielu z nich często przebywa w zakładach karnych a większość ma dozór kuratorski. To ludzie biedni, społecznie bierni, bezrobotni, bez wykształcenia i jakichkolwiek perspektyw. Mieszkają w zdewastowanych mieszkaniach, nie pracują, nie płacą czynszu, żyją z kradzieży, pokątnego handlu i zasiłków. Żyją skłóceniami ze sobą, często rozwiedzeni, w konflikcie z sąsiadami, z administracją, zadłużeni, eksmitowani, uzależnieni, schorowani. Mając wiele problemów wobec których czują się bezradni, nie zajmują się wychowaniem swoich dzieci. Dzieci te są zostawione same sobie, chowają się na ulicy, wśród podobnych do siebie i radzą sobie jak potrafią najlepiej. Mają głębokie problemy emocjonalne, znaczne deficyty rozwojowe, skrajnie ubogie dziedzictwo kulturowe, cywilizacyjne, intelektualne. Z reguły nie chodzą do przedszkola gdzie mogłyby nadrobić deficyty. Kiedy idą do szkoły mają bardzo ubogie słownictwo, nie umieją czytać, pisać ani liczyć. Nie rozumieją wielu słów używanych przez nauczycieli i rówieśników, nie znają wielu urządzeń, niewiele wiedzą o świecie. W szkołach stykają się z dziećmi z normalnych rodzin, co uwypukla różnice materialne, społeczne i kulturowe. Często dzieci z marginesu są w szkole dyskryminowane i lekceważone. Szybko zauważają, że nie mają w szkole żadnych szans i zaczynają jej unikać. Brak pomocy i wsparcia w tym momencie wywołuje u dziecka poczucie krzywdy i szybkie osuwanie się w zachowania destrukcyjne. Większość z nich w wieku 10-15 lat trafia do placówek opiekuńczych i resocjalizacyjnych, skąd po kilku latach wracają jako przestępcy i alkoholicy, kontynuując tradycję rodzinną. Głównym powodem ich degradacji jest niskie poczucie wartości i sprawczości, brak jakichkolwiek realnych perspektyw życiowych, brak konstruktywnych wzorców skutecznego działania, za to wiele wzorców destruktywnych (bierność, kłamstwo, uzależnienia, przemoc, przestępczość itp.).

Obszary pracy asystenta rodzinnego:

- a. pomoc w rozwiązaniu podstawowych problemów socjalnych,
- b. pomoc w rozwiązywaniu problemów psychologicznych w rodzinie,
- c. pomoc w rozwiązywaniu problemów wychowawczych z dziećmi,
- d. wspieranie aktywności społecznej,

- e. motywowanie do podnoszenia kwalifikacji zawodowych
- f. pomoc w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymaniu pracy zarobkowej.

Sposób pracy:

Głównym rezultatem projektu jest opracowany i wdrażany model działania asystenta rodzinnego. Asystent rodzinny indywidualnie dociera do osób zmarginalizowanych społecznie i udziela im pomocy w zakresie uzgodnionych wspólnie problemów i potrzeb. Pomoc ta uwzględnia zarówno ich potrzeby jak i gotowość do realnego działania. Indywidualna pomoc służy przede wszystkim rozwiązaniu konkretnych problemów podopiecznego, wzbudzeniu w nim wiary w swoje możliwości oraz motywowaniu do podejmowania działań do tej pory uznawanych przez niego za niemożliwe. Asystent ma za zadanie pomóc zmienić stosunek osób zmarginalizowanych do własnej sprawczości, zwiększyć ich poczucie wpływu na swoje życie, polepszyć samoocenę. Główną metodą pracy asystenta jest podążanie za podopiecznym i selektywne wspieranie jego realnych dążeń.

Asystent rodzinny pracuje z całą rodziną, ponieważ ich problemy są zwykle ściśle powiązane. Każda rodzina jest inna i potrzebuje innego postępowania. Zwykle jednak asystent zaczyna od pomocy w rozwiązaniu najpilniejszych problemów socjalnych, które często przygniatają rodzinę i uniemożliwiają jakiegokolwiek perspektywiczne działanie. W tym etapie pomocy asystent nie stawia żadnych szczególnych warunków dbając tylko by wspólnie rozwiązywać problemy i rodziny nie wyręczać. Unika też arbitralności, oceniania i pouczania, stara się zrozumieć ich sytuację "od ich strony". Pomoc dla dzieci w tym czasie polega często na kierowaniu ich do ognisk wychowawczych gdzie uzyskują wsparcie wychowawców i grupy rówieśniczej. Gdy doraźne problemy rodziny zostaną rozwiązane, gdy asystent uzyska dobry kontakt i zaufanie podopiecznych możliwe jest określenie dalszych ich potrzeb i perspektyw oraz zawarcie partnerskiego kontraktu na temat ich realizacji. Po uporaniu się z bieżącymi potrzebami socjalnymi często na pierwszy plan wychodzą problemy osobiste i konflikty rodzinne. Bez ich satysfakcjonującego rozwiązania trudno wyeliminować uzależnienia, przemoc czy zaniedbywanie dzieci, nie mówiąc już o stałej pracy czy uzupełnianiu wykształcenia. Asystent podejmuje więc pomoc w zrozumieniu i rozwiązaniu problemów psychologicznych rodziny.

Na początku spotyka się z każdym z członków rodziny indywidualnie analizując z każdym jego potrzeby i problemy oraz możliwości zmiany stosunku i postępowania wobec pozostałych. W ramach tych spotkań omawiana jest często historia życia podopiecznego, wzorce przejęte od jego rodziców, spójność i realność jego oczekiwań wobec partnera w momencie zakładania własnej rodziny itp. Analizowana jest też historia, wzorce wyniesione z domu i wstępne oczekiwania partnera. Omawiana jest historia związku, wzajemnych rozczarowań i konfliktów widzianych z obu stron. Indywidualne spotkania z każdym z partnerów prowadzone są do momentu gdy każde z nich zrozumie zarówno własne postępowanie jak i postępowanie partnera. Dopiero po takim indywidualnym przygotowaniu zaczynają się wspólne sesje małżeńskie czy rodzinne. Poświęcone są one odbudowaniu wzajemnej więzi i porozumienia oraz urealnieniu wzajemnych oczekiwań. Wydaje się, że to najważniejsza i najtrudniejsza część postępowania. Od jej powodzenia zwykle zależy dalszy ciąg udzielania pomocy i jej efektywność.

Następnym naturalnym etapem pracy z rodziną jest często analiza relacji i problemów wychowawczych z dziećmi. Na początku obejmuje ona przede wszystkim omawianie

problemów z dziećmi, ich zachowania, deficytów i umiejętności. Stopniowo asystent przenosi uwagę podopiecznego na relacje emocjonalne z dziećmi czyli wzajemne uczucia i oczekiwania. Ułatwia rodzicom przyjęcie perspektywy dziecka, zrozumienie jego potrzeb, problemów i zawiedzionych oczekiwań. Umożliwia to im większą identyfikację z dziećmi, których los i historia często przypominają ich własną. Asystent unika dawania rad a raczej stawia pytania i zachęca do poszukiwania własnych rozwiązań w postępowaniu z dziećmi.

Po ułożeniu i rozwiązaniu problemów we wzajemnych stosunkach następuje względny spokój i stabilizacja relacji emocjonalnych w rodzinie. Wtedy dopiero pojawia się wiara we własne możliwości oraz energia do uzupełniania wykształcenia, podnoszenia kwalifikacji i wreszcie podjęcia i utrzymania (!!!) stałej pracy. Często towarzyszy temu gotowość do zdobywania wielu konkretnych umiejętności warunkujących powodzenie tych planów oraz okres zwiększonej aktywności społecznej. Wymaga to sformułowania kolejnego kontraktu dotyczącego zarówno zakresu i form pomocy ze strony asystenta jak i gotowości do konkretnych działań ze strony podopiecznych. Asystent pomaga wtedy w znalezieniu możliwości podnoszenia kwalifikacji oraz miejsca pracy. Motywuje i przygotowuje podopiecznego do poszukiwań, urealnia jego oczekiwania ale przede wszystkim wspiera go w pokonywaniu trudności oraz podtrzymuje w kryzysach i wahaniach wiary we własne siły.

Większość kontaktów asystenta ma miejsce w domach podopiecznych, gdyż na swoim terenie czują się pewniej. Spotkania odbywają się minimum 2-3 razy w tygodniu i trwają 1-2 godziny. Asystent rodzinny ma pod swoją opieką równocześnie 8-10 rodzin. Osoby wykluczone społecznie wymagają długofalowej, intensywnej pomocy.

Efekty projektu:

planowane efekty całego programu

65 osób zostało objętych pomocą,	65
20 dzieci zostało objętych opieką ognisk wychowawczych,	20
31 osób podniosło swoje wykształcenie lub kontynuuje naukę	20
51 osób ukończyło lub uczestniczy w kursach i szkoleniach,	20
29 osób podjęło pracę, (w tym 26 osób na umowę o pracę)	20/10
10 osób poprawiło swoje miejsce pracy	
354 osób uczestniczyło lub uczestniczy w wykładach, treningach i warsztatach przygotowujących do pracy w środowiskach zmarginalizowanych	240

Warunki wdrażania wypracowanego modelu w innych społecznościach lokalnych:

- zmiana charakteru pracy służb społecznych z arbitralnego i "urzędniczego" na służebny, towarzyszący i partnerski
- zaangażowana i praktycznie wyszkolona kadra realizatorów
- kadra wyszkolona w zakresie: a. nawiązywania kontaktu i motywowania do zmiany osób nie umotywowanych, b. budowania i prowadzenia indywidualnych programów korekcyjnych, c. pracy z rodziną, d. pracy zespołowej (wspólne omawianie klientów, superwizja, ewaluacja postępowania)
- środki finansowe na opłacenie kadry realizatorów, ich szkolenia i niewielkiej bazy lokalowej (praca w środowisku)

- zapewnienie długofalowości oddziaływań i stabilizacji prowadzonego programu (przynajmniej 2-3 lata)
- budowanie lokalnej współpracy wielu instytucji i organizacji zajmujących się pomocą środowiskom zmarginalizowanym.